

7. European Commission: Principles for Innovative Doctoral Training, Brussels (2011): http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/research_policies/Principles_for_Innovative_Doctoral_Training.pdf, (Accessed: October 2016)
8. European Science Foundation 2010 «Research Careers in Europe Landscape and Horizons», <http://www.esf.org/fileadmin/links/CEO/ResearchCareers>
9. Yerevan Communiqu? (Mai 2015): <http://bologna-yerevan2015.ehea.info/files/YerevanCommuniquFinal.pdf>, (Accessed: October 2016)

Фаст О. Європейські моделі та інноваційні практики докторської освіти. Статтю присвячено вивченню європейського досвіду організації третього циклу вищої освіти, зокрема підготовки докторів філософії. Інноваційні підходи до організації докторської освіти у країнах Європейського Союзу генеруються, апробуються і втілюються у рамках низки директивів та нормативно-законодавчих документів, прийняття яких за Aktualizovuyetsya включенням третього циклу вищої освіти до Болонського процесу у 2003 році («Дублінські дескриптори, проект «Тюнінг», Зальцбургські принципи та ін.).

На законодавчому рівні Європейський Союз наділив докторську освіту пріоритетністю у створенні Європейського Дослідницького Простору (European Research ERA, 2012), рекомендуючи університетам та інституціям, до складу яких входять докторські школи, створити структуровані докторські програми навчання здобувачів третього циклу вищої освіти на основі Принципів Інноваційної Докторської Освіти, розроблених Європейською Комісією, серед яких: якість досліджень, сприятливе навчальне середовище, міждисциплінарність досліджень, відповідність запитам суспільства, економіки, ринку праці, міжнародна співпраця, формування прикладних трансферних умінь, якість докторської підготовки.

Ключові слова: докторська освіта, Болонський процес, принципи інноваційної докторської освіти, докторські школи, трансферні уміння.

Фаст О. Европейские модели и инновационные практики докторского образования. Статья посвящена изучению европейского опыта организации третьего цикла высшего образования, подготовки докторов философии. Инновационные подходы к организации докторского образования в странах Европейского Союза генерируются и воплощаются в рамках ряда нормативно-законодательных документов, принятие которых обусловлено включением третьего цикла высшего образования к Болонскому процессу в 2003 году («Дублинские дескрипторы, проект «Тюнинг», Зальцбургские принципы и др.).

На законодательном уровне Европейский Союз наделил докторское образование приоритетностью в создании Европейского Исследовательского Пространства (European Research ERA, 2012), рекомендуя университетам и институтам, в состав которых входят докторские школы, создать структурированные докторские программы обучения соискателей третьего цикла высшего образования на основе Принципов Инновационного Докторского Образования, разработанных Европейской Комиссией, среди которых: качество исследований, благоприятная учебная среда, междисциплинарность исследований, соответствие запросам общества, экономики, рынка труда, международное сотрудничество, формирование трансферных умений, качество докторской подготовки.

Ключевые слова: докторское образование, Болонский процесс, принципы инновационного докторского образования, докторские школы, трансферные умения.

УДК 37.041 + 378.14

Світлана Чернета –
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Сутнісні характеристики формування готовності майбутнього фахівця до професійного самовдосконалення

В статті проаналізовано теоретико-методологічні основи професійного самовдосконалення майбутнього фахівця. Визначено напрями, види, сутнісні ознаки професійного самовдосконалення майбутнього фахівця, а також педагогічні умови його ефективного формування.

Ключові слова: самовдосконалення, професійне самовдосконалення, самовиховання, самоосвіта, педагог, майбутній фахівець, навчально-виховний процес, студент, педагогічні умови, напрями.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні глобалізаційні та євроінтеграційні процеси вимагають необхідності забезпечення високої якості вищої освіти й

професійної підготовки фахівців різних галузей, оскільки саме на сучасного педагога вищої школи покладено завдання вирішення проблем формування особистості нової генерації, здатної розбудувати розвинене громадянське суспільство, ефективно працювати й навчатися впродовж життя, адаптовуватись та перекваліфікуватись відповідно до вимог суспільства. Адже, за статистичними даними лише 42 % дипломованих спеціалістів на сьогодні в Україні працюють за фахом.

Враховуючи постійну зміну та збільшення вимог до якості підготовки сучасного фахівця, а, відповідно, і зростання обсягів знань і умінь, якими повинен він володіти, важливо зрозуміти, що завданням вищої школи сьогодні є не лише і не стільки передача великої кількості знань та їх відтворення, скільки оволодіння уміннями та навичками самовдосконалення, продовження самоосвіти як під час навчання, так і після закінчення вищого навчального закладу. Слід погодитись з думкою про те, що сучасний викладач не може дати випускникові весь запас знань, який знадобиться йому в майбутній професії, тому головною метою викладача є формування тих навичок, які надалі дозволять сучасному фахівцю працювати в різних, найчастіше критичних умовах, зосередитися на тих знаннях, які в потрібний момент зможуть бути адаптованими під нестандартні ситуації, які не були типовими та передбачені під час навчання.

Таким чином, дослідження шляхів готовності сучасних педагогів до формування професійного самовдосконалення студентів в умовах вищого навчального закладу є досить актуальною проблемою.

Тому *метою* статті є обґрунтування основних сутнісних характеристик процесу формування професійного самовдосконалення майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи проблеми самовдосконалення знайшли своє відображення в працях К.Альбуханової-Славської, С.Анісімова, О.Бодальова, А.Деркача, Л.Катаєвої, Є.Клімова, Н.Кузьміної, О.Москаленко, Л.Темнової. Роль компетентнісного підходу у процесі самовдосконалення досліджувався І.Єрмаковим, М.Левочко, А.Міт'яєвою, В.Пузиревським, В.Серіковим, А.Хуторським. До проблеми використання особистісного потенціалу майбутнього фахівця в процесі його самовдосконалення звертались В.Андрєєв, В.Гриньова, К.Скворцова, С.Рогожнікова, В.Хомич, І.Чемерилова. Проблема формування готовності до самовдосконалення студентів висвітлена у працях О.Орлової, Т.Северіної, Р.Балагури та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Визначальною потребою сучасного суспільства є її соціально активні громадяни, здатні до особистого професійного самовдосконалення, яке наразі стає провідним засобом і пріоритетною метою освіти. Упродовж професійної підготовки у вищих навчальних закладах освіти, у період професійного становлення та під час професійної діяльності у будь-якій галузі важливу роль відіграє саме професійне самовдосконалення фахівця. Оскільки гарним фахівцем вважається той, хто навчається й удосконалюється протягом усього життя [5, с. 27].

Цим визначається необхідність перегляду змісту, форм і методів професійної підготовки з орієнтацією на таку «модель фахівця», коли головним стає формування особистості, що розвивається, яка готова самостійно поповнювати свої знання після закінчення навчального закладу [5, с. 7].

Абульханова-Славська К.А. зазначає, що підготовка сучасного вчителя повинна бути орієнтована на його професійний саморозвиток, самозміну й підвищення рівня професійної самосвідомості, що дає можливість майбутньому фахівцеві формуватися в режимі «потенційного часу» [1].

Самовдосконалення майбутнього фахівця починається з моменту професійного самовизначення, вдосконалюється під час навчання у вищих навчальних закладах та продовжується протягом усього професійного життя. Професійне самовдосконалення – це невід'ємний компонент підготовки фахівців, результат свідомої взаємодії фахівця з конкретним соціальним середовищем, під час якого він реалізує потребу розвитку у себе

професійно-важливих якостей, відповідних знань і вмінь, що сприятимуть успіху у професійній діяльності та життєдіяльності взагалі [8, с. 447].

У своїх дослідженнях М. Ксьонзенков визначає професійне самовдосконалення як процес і результат цілеспрямованого самотворення, що досягається завдяки самоосвіті та самовихованню і забезпечує постійне підвищення майстерності фахівця та його творчу і професійну самореалізацію [3, с. 86].

У змісті професійного самовдосконалення Т. Вайніленко виділяє вже три сутнісні складові: самоосвіту, що спрямовується на оновлення й поглиблення наявних у фахівця знань для досягнення бажаного рівня професійної компетентності, самовиховання як активну цілеспрямовану діяльність із систематичного формування й розвитку в себе позитивних та усунення негативних якостей особистості і самоактуалізацію як розвиток і вияв власних сутнісних сил і потенційних можливостей [2, с. 52].

Незаперечним є те, що найбільш результативним є формування готовності до професійного самовдосконалення під час навчання у вищому навчальному закладі. В якому дається можливість обмежувати чи збільшувати кількість навантажень та інформації, яку б студенти хотіли засвоїти. Саме в цей період формуються потреба та навички до самостійності в особистісному професійному самовдосконаленні, тобто починається самоосвіта, яка є важливою індивідуальною формою роботи, що сприяє покращенню якості викладання предмета, підвищенню рівня навчальних досягнень студентів. Результативність процесу самоосвіти прямо залежить від кількості часу й сил, які викладач витрачає на самоосвіту, а також від його мотивації діяльності, яка проявляється у вигляді ідей, переконань, інтересів, любові, честолюбства, потреби самозбереження, професійного стимулу, матеріального стимулу, наслідувального стимулу.

Самовиховання починається з оцінки власних успіхів і невдач, з усвідомлення різниці між уявленням про себе як майбутнього професіонала й реальними можливостями. Професійний ідеал, який кожен бачить перед собою, спонукає до самовдосконалення. Має бути визначена мета, яку потрібно намагатися досягнути, шукачі шляхи, способи та можливості. Тому важливою є оцінка, яку фахівець ставить собі сам [7].

Як зазначалося вище, професійна підготовка майбутнього фахівця починається ще у вищому навчальному закладі, але не закінчується там. Студенту під час навчання дають знання, дають можливість здобути знання, які він повинен використовувати на практиці. Адже для фахівця знання самі по собі не є визначальною якістю.

Професійне самовдосконалення фахівця може відбуватись у різних напрямках, серед яких виділимо такі: 1) тематичне самовдосконалення, яке передбачає формування знань; 2) практичне самовдосконалення – це формування системи практичних навчально-пізнавальних умінь і навиків; 3) психологічне самовдосконалення – це формування і розвиток тих особливостей мотиваційної сфери, які виражають ставлення до самовдосконалення [4, с. 84].

Основними видами професійного самовдосконалення є:

- пасивне, яке відбувається на основі досвідченості за незначної активності самого фахівця;
- активне, яке передбачає вибірковий підхід до розвитку тих професійних умінь і якостей особистості, які фахівець визначив для себе як найважливіші, найнеобхідніші;
- локальне, часткове, яке охоплює лише окремі сторони професійної майстерності;
- глобальне, комплексне – всестороннє вдосконалення фахівцем своєї особистості і своєї майстерності;
- епізодичне, яке виникає тільки при певному настрої фахівця;
- постійне – як безперервна робота над собою;
- стихійне, неусвідомлене, тобто випадкове, інтуїтивне [1, с.6-7].

Сутнісними ознаками особистісного самовдосконалення майбутнього фахівця мають бути: усвідомленість (осмисленість необхідності самозміни, що виявляється у цілеспрямованій активності особистості), самостійність (незалежність особистості від зовнішніх факторів впливу під час здійснення процесу вдосконалення), активність

(ініціативність у визначенні змісту знань, умінь і навичок самозміни, їх оволодінні та використанні), самодетермінованість (внутрішня зумовленість самовдосконалення), творчий характер (свідоме, активне перетворення власних рис та властивостей), інтегративність (взаємопроникнення та взаємозалежність форм самоактивності особистості) [6, с.7].

Суб'єктивними детермінантами особистісного самовдосконалення майбутнього фахівця є: мотиваційна основа професійного вибору, що свідчить про усвідомленість та відповідальність студента щодо власного вибору; самоусвідомлення, активність особистісної позиції, що детермінує якість життя, майбутню професійну діяльність; система ціннісних орієнтацій, від якої залежить прагнення особистості пізнати свою індивідуальність, відкрити можливості для його реалізації, досягнути свій зв'язок з навколишнім світом та вдосконалити себе.

Аналіз психолого-педагогічної теорії та практики дозволяє встановити взаємозв'язок між потребою студента в професійному самовдосконаленні та рівнем сформованості ціннісно-мотиваційної домінанти в структурі його особистості.

Отже, професійне самовдосконалення майбутніх фахівців у контексті професійного становлення у вищій школі розглядається як процес усвідомленого, самостійного, цілеспрямованого, творчого зростання майбутнього фахівця як особистості, що досягається завдяки самопізнанню, самоосвіті, самовихованню, саморегуляції й самоорганізації та забезпечує його творчу самореалізацію як у професійній, так і в усіх інших сферах життєдіяльності.

Як зазначає Т.Северіна, основними педагогічними умовами, що забезпечили ефективність самовдосконалення студентів вищих навчальних закладів, стали: організація особистісно орієнтованого навчально-виховного середовища, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних відносинах учасників педагогічного процесу, розкритті внутрішнього потенціалу студента, урахуванні його індивідуальних потреб і можливостей та стимулюванні розвитку й саморозвитку усіх складових структури його особистості; формування ціннісно-сміслового поля майбутнього фахівця, що полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на його емоційно-вольову сферу з метою гармонізації ціннісних орієнтацій та формування у нього потреби в особистісному зростанні; ціннісна підтримка у набутті досвіду самовдосконалення, що передбачає систему педагогічних заходів і впливів, спрямованих на актуалізацію тих смислових та діяльнісних компонентів ціннісного досвіду особистості, які складають внутрішній регуляційний ресурс для вирішення життєвих та професійних завдань [6, с.9].

Практика показує, що процес самовдосконалення педагог повинен організувати таким чином, щоб шлях від епізодичної самоосвітньої діяльності студента до планової усвідомленої самоосвіти пролягав через осмислення й створення особистості «Я - концепції», в якій самоосвітня діяльність має включати:

- науково-дослідну роботу студента з проблемою;
- вивчення наукової, методичної та навчальної літератури;
- участь в індивідуальних, колективних і групових формах методичної роботи під час проходження практики;
- обмін досвідом з вітчизняними та зарубіжними студентами;
- участь в міжнародних освітніх проектах;
- участь у громадських об'єднаннях;
- теоретичну роботу і практичну апробацію особистих матеріалів.

Показником ефективності педагогічного самовдосконалення є якість організованого викладачем навчально-виховного процесу, яка залежить від:

- 1) створених викладачеві умов для інтелектуального, соціального, і духовного розвитку, самореалізації особистості;
- 2) можливості та доступності участі викладачів у міжнародних проектах;
- 3) оптимальної реалізації впливу самоосвіти на розвиток особистості викладача та студента;

4) максимальної мобілізації психічних ресурсів особистості з метою забезпечення самореалізації.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Для фахівця самовдосконалення є необхідною передумовою набуття і збереження професіоналізму. Професіонал має безперервно займатися самовдосконаленням і прагнути професійної самореалізації. Тому професійне самовдосконалення фахівця має бути постійним, усвідомленим, активним і глобальним. Відмінності змісту професійного самовдосконалення значною мірою обумовлені особливостями професійної діяльності.

Джерела та література

1. Балагура Р. Проблема формування готовності до самовдосконалення у науково-педагогічних дослідженнях / Балагура Р. // Гуманітарний вісник. Педагогіка. – 2013. – № 28. – С. 3-9.

2. Вайніленко Т.В. Самовдосконалення особистості як наукова проблема // Вісник :збірник наукових статей НПУ імені М.П. Драгоманова / укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко, О.П. Симоненко. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 5. – С. 50-52.

3. Ксьонзенко М.А. Самовиховання вчителя як невід’ємна частина його професійного самовдосконалення / М.А. Ксьонзенко // Наукова скарбниця Донеччини. – 2011. – №1(8). – С. 84-87.

4. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.Л. Ортинський. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 472 с.

5. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця [Текст] : монографія / [О.В. Горай та ін. ; за ред. В.А. Ковальчук] ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. – 167 с.

6. Северіна Т.М. Ціннісна детермінація особистісного самовдосконалення студентів у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія та методика виховання ” / Тетяна Миколаївна Северіна. – Кам’янець-Подільський, 2011. – 18 с.

7. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічної діяльності як інноваційний процес / [Сущенко А. В. та ін.] // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – К.; Запоріжжя, 2003. – Вип. 29. – С. 32-39.

8. Шестакова Т.В. Педагогічні умови та організаційно-методична система формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення / Т.В. Шестакова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід проблеми. – К.-Вінниця : ДОМ «Вінниця», 2006. – Випуск 12. – С. 444-453.

References

1. Balagura R. Problem of readiness for self-improvement in scientific-pedagogical studies / Balagura R. // Humanitarian bulletin. Pedagogics. - 2013. - № 28. - P. 3-9.

2. Vaynilenko T.V Self-identity as a scientific problem // Bulletin: collection of scientific articles nous of M.P Dragomanova / P.V Dimitrenko, AL Makarenko, A.P Symonenko. - K: NEA, 2004. - Vol. 5. - P. 50-52.

3. Ksonzenko M.A Self-education as an essential part of his professional self-improvement / M.A Ksonzenko // Scientific treasury Donechchyny. - 2011. - №1 (8). - P. 84-87.

4. V.L Ortynsky Pedagogy of higher education: teach. guidances. [For the studio. HI. teach. bookmark.] / VL Ortynsky. - K: Center of educational literature, 2009. - 472 p.

5. A professional self-development of future specialist [Text]: monograph / [O. Gore and others. ; Ed. VA Kovalchuk]; Zhytomyr. national university named by Ivan Franko. - Edition: JDU named by Franko, 2012. - 167 p.

6. Severin T. N Valuable determination of self-development of students in the educational process of higher educational establishments: author. dis. ... candidate. ped. sciences specials. 13.00.07 "Theory and Methods of Education" / Tatiana Severin. - Kamenetz-Podolsk, 2011. - 18 p.

7. Sushchenko A. Humanization of educational activities as an innovative process / [Sushchenko A. et al.] // Pedagogy and Psychology of formation of creative personality: Problems and solutions: Coll. nauk.pr. - K., Zaporozhye, 2003. - Vol. 29. - P. 32-39.

8. Shestakova T.V. Pedagogical conditions and organizational and methodical system of formation of future teachers for professional self-improvement / T.V. Shestakov // Modern information technologies and innovative methods in training: methodology, theory, practice problems. - Kyiv-Vinnitsia: Home "Vinnitsa", 2006. - Issue 12 - P. 444-453.

Чернета С. Сущностные характеристики формирования готовности будущего специалиста к профессиональному самосовершенствованию. В статье проанализированы теоретико-методологические основы профессионального самосовершенствования будущего специалиста. Определены направления, виды, сущностные признаки профессионального самосовершенствования будущего специалиста, а также педагогические условия его эффективного формирования.

Ключевые слова: самосовершенствование, профессиональное самосовершенствование, самовоспитание, самообразование, педагог, будущий специалист, учебно-воспитательный процесс, студент, педагогические условия, направления.

Cherneta S. The main characteristics of formation of readiness for the future expert to professional self-improvement. The article analyzes the theoretical and methodological foundations of professional self-improvement of future specialist . Defined directions,types, main features of professional self-improvement of future specialist and also pedagogical conditions for its effective formation.

Keywords: self-improvement, professional self-improvement,self-parenting, self-education, teacher, future specialist,teaching and educational process, student, pedagogical conditions,directions.